

Social bakgrund och inställning till hälsorisker

En undersökning beträffande inställningen till tobak, alkohol och trafiksäkerhet bland elever i årskurs 8 i ett höginkomst- respektive låginkomstområde i Stockholm.

Töres Theorell

Gunilla Karlsson

I nedanstående artikel redovisas en undersökning som avser att belysa det sociala arvets tänkbara betydelse när det gäller attityder till tobak, alkohol och trafiksäkerhet hos ungdomar i grundskolans årskurs 8. Undersökningen baseras på ett frågeformulär, som besvarats av elever i ett höginkomst- respektive låginkomstområde. Resultatet visade en mer "tillåtande" attityd till alkoholkonsumtion och en mer ointresserad attityd till trafiksäkerhet i låginkomstområdet.

Töres Theorell är bitr överläkare vid Socialmedicinska institutionen, Huddinge sjukhus. Med.kand. Gunilla Karlsson studerade socialmedicin vid institutionen när undersökningen gjordes.

Att sjuklighet och dödlighet i olika sjukdomar varierar med socialgruppsstillhörighet är ett väldokumenterat faktum. Sålunda tycks personer i den västerländska kulturkretsen med dålig utbildning och/eller låg inkomst ha högre förekomst av t ex depression (Brown 1974, Myers o. a. 1974), hjärt-kärlsjukdom (Dyer o. a. 1976, Hinkle 1974), övervikt (Goldblatt o. a. 1973) och degenerativa ledsjukdomar (Johansson 1973) än personer i samma område med hög utbildning och/eller hög inkomst. Man har försökt förklara detta på följande sätt:

a) *Selektionsmekanismer*. Personer med predisposition för olika sjukdomar får sämre utbildning och

inkomst än personer som saknar sådan predisposition.

b) *Sociala "arvs"-mekanismer*. Personer som växer upp i familjer och stadsdelar med låg socioekonomisk status får från barndomen lära sig vissa attityder och vanor som medför hälsorisker, t ex dietvanor, alkoholvanor och villighet att ta risker i samband med farliga sysselsättningar.

c) *Förslitningsmekanismer*. Dålig utbildning leder ofta till en arbetssituation som innebär hälsorisker, ex-vis skiftarbete, tunga lyft, buller och toxikologiska risker.

Att bedöma betydelsen av dessa orsaksmodeller i en och samma undersökning är svårt. I föreliggande arbete har vi valt att belysa det sociala arvets tänkbara betydelse genom att undersöka attityderna till vissa hälsorelaterade företeelser, tobak, alkohol och trafiksäkerhet hos ungdomar i grundskolans årskurs 8 i ett höginkomst- och ett låginkomstområde i Stockholm.

Material

Inkomststrukturen i Stockholms stad 1973 (Stockholms statistiska kontor 1974) studerades. I denna finns uppgifter om medianårsinkomsten stadsdelsvís för familjer med barn. De två valdistrikt som hade högst resp lägst medianårsinkomst valdes för föreliggande studie. Det var Södra Ängby och Mid-sommarkransen. Dessa motsvarades närmast av resp grundskolor i Södra Ängby och Aspudden. I

dessas valdes de klasser i årskurs 8 som en viss dag var samlade på ett sådant sätt att hela klassen kunde nås vid ett och samma tillfälle. Materialet kom att omfatta 4 klasser i Södra Ängby skola och 3 klasser i Aspuddens skola. Könsfördelningarna var de förväntade dvs samma andel pojkar som flickor. Frånvarofrekvensen under den aktuella undersökningdagen var låg.

Metod

Ett kortfattat frågeformulär omfattande en A4-sida konstruerades. Det omfattade 12 frågor som alla rörde attityder till hälsa. En fråga rörde den allmänna inställningen till hälsa, tre frågor rörde inställningen till alkohol, fyra frågor inställningen till trafiksäkerhet och fyra frågor inställningen till tobaksrökning (se tabell 1). Varje fråga hade fyra svarsalternativ (0–3). För varje delområde, alkohol, trafik och tobak, gjordes en summationspoäng. Hög poäng indikerade genomgående en "hälsosam" attityd. Eleverna instruerades klassvis om undersökningens syfte. I instruktionen framhölls att det man ville undersöka var *deras egen uppfattning*. Eleverna visade sig genomgående vara intresserade av projektet. Ifyllandet av formulären ägde också rum klassvis och tog c:a 10 min i anspråk. Ett visst samarbete förekom i några av klasserna mellan eleverna beträffande ifyllandet av svaren.

Statistisk bearbetning

En fyrfältstabell konstruerades för varje delfråga resp summationsvariabel. En uppdelning gjordes i "hälsosam" resp "ej hälsosam" attityd.

Den statistiska signifikansen av en skillnad i fördelning prövades med tvåsidigt X^2 - test. I de fall antalet individer understeg 10 i någon av de fyra rutorna användes istället Fisher's exakta probabilitetstest.

Resultat

Tabell 1 visar de relativa fördelningarna av svarsalternativ 0–3 för de 12 enskilda frågorna. Ett litet bortfall förekom. Detta var störst för fråga 5 som rörde inställningen till det stora antalet trafikdöda årligen. Här var det fem av 105 elever i Södra

Ängby skola och sex av 81 elever i Aspuddens skola som utgjorde bortfallet. De relativa fördelningarna har beräknats med utgångspunkt från dem som svarat.

Tabell 1. "Frågorna" (=påståenden) och svarsfördelningarna. E. S. = Ej signifikant

			instämmer helt till stor del eller till en del	instämmer ej alls del eller till en del
1. Det finns ingen anledning att tänka på sin hälsa när man är frisk	Södra Ängby	29	76	
	Aspud-den	28	51	E. S.
2. Öl och sprit bör kunna säljas i livsmedelsbutiker	Södra Ängby	65	40	
	Aspud-den	52	29	E. S.
3. Om man bara dricker alkohol under helgerna får man inga skador av det	Södra Ängby	35	67	
	Aspud-den	36	44	E. S.
4. Alkoholproblem förekommer inte hos ungdomar under 20 år	Södra Ängby	10	94	
	Aspud-den	11	70	E. S.
5. 1 000 döda i trafiken per år är det pris man får betala för de fördelar bilen ger	Södra Ängby	54	46	
	Aspud-den	39	36	E. S.
6. Det är bra att man måste använda hjälm när man kör moped	Södra Ängby	92	12	
	Aspud-den	44	37	p<0.001

Tabell 1. (forts.)

		instäm- mer helt, till stor del eller till en del	instäm- mer ej alls
7. Åldersgränsen för moped borde sänkas till 13 år	Södra Ängby	54	51
	Aspudden	25	56 p<0.05
8. Bara man inte har över tillåtna mängder alkohol i blodet är det OK att köra bil	Södra Ängby	54	51
	Aspudden	45	35 E. S.
9. Att börja röka är ett steg mot att bli vuxen	Södra Ängby	3	101
	Aspudden	1	80 E. S.
10. Om man bara röker 10 cig per dag är det ofarligt att röka	Södra Ängby	8	97
	Aspudden	9	72 E. S.
11. Man märker att de som röker oftare är förkylda	Södra Ängby	74	25 E. S.
	Aspudden	62	14
12. All tobaksreklam borde förbjudas	Södra Ängby	40	65
	Aspudden	25	56 E. S.

Fyra svarsalternativ gavs för varje fråga, men i tabellen har svaren grupperats så att andelarna på resp sidor av gränsen ligger så nära 50% som möjligt.

I allmänhet finner man något flera "hälsosamma" svar i Södra Ängby än i Aspuddens skola, men skillnaderna är små, och det är endast för fråga 6 och 7 (som båda rör trafiksäkerhet) som fördelningarna är signifikant olika ($p < 0.001$ resp $p < 0.05$).

Figur 1 (sid. 502) visar de relativa fördelningarna av de tre summationsvariablerna. För variabeln tobak finner man ingen systematisk skillnad. När det däremot gäller inställningen till trafiksäkerhet finns det en signifikant skillnad ($p < 0.01$): Eleverna i Aspuddens skola var genomsnittligt mindre intresserade av trafiksäkerhet än eleverna i Södra Ängby skola. Också när det gällde inställningen till alkohol fanns det en signifikant tendens ($p < 0.05$): Eleverna i Aspuddens skola ansåg genomsnittligt att alkoholkonsumtion var mera tillätlig ur hälsosynpunkt än eleverna i Södra Ängby skola.

Diskussion

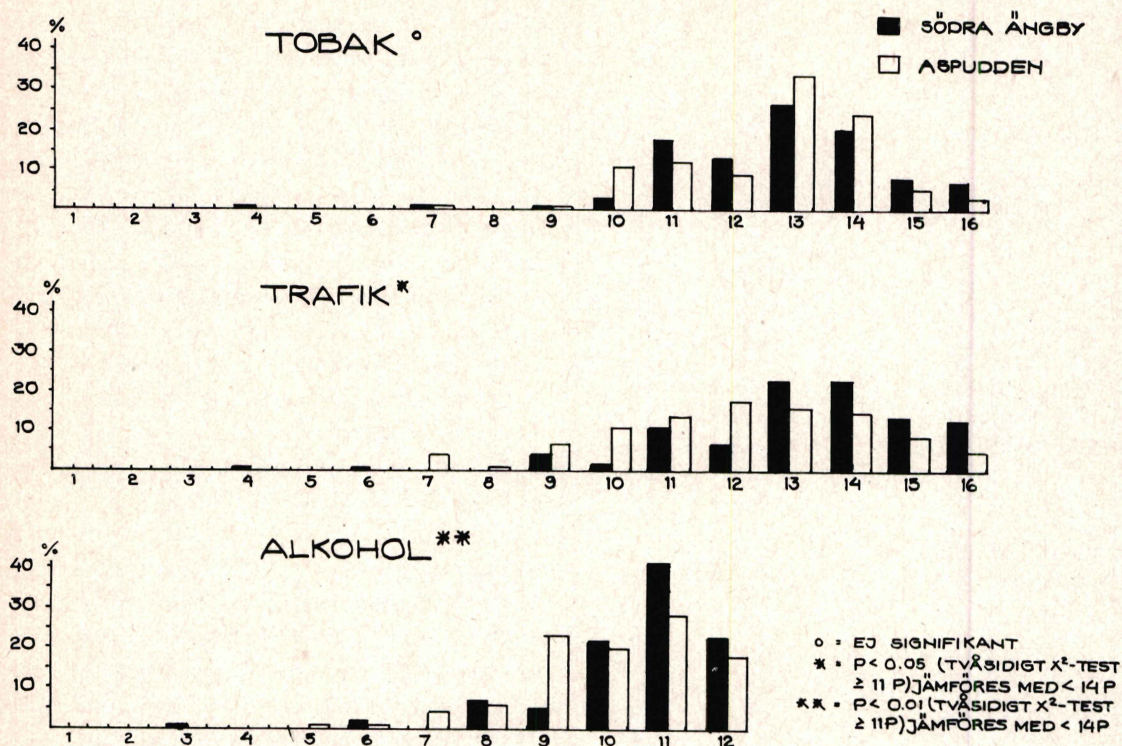
Vid samtal med lärarna framkom att dessa uppfattar Aspuddens skolområde som ett socialt problemområde. Alkoholism bland föräldrarna anges vara vanligt förekommande där, och det är därför inte överraskande att finna att eleverna i Aspuddens skola har en mera "tillåtande" attityd till alkoholkonsumtion än eleverna i Södra Ängby skola. Betydelsen på lång sikt av en sådan "prägling" är okänd men kan vara avsevärd.

Att inställningen till trafiksäkerhet skulle vara olika i olika socialgrupper är kanske mera överraskande. Att en ointresserad attityd till trafiksäkerhet skulle kunna grundläggas redan i unga år och kanske få effekter på olycksfallsrisk längre fram inskräpper betydelsen av klokt utformad undervisning på detta område.

När det gäller tobak förelåg däremot inga skillnader. Det bör påpekas att en tämligen intensiv antirökpropaganda förekommer som ett led i grundskolans biologiundervisning. Kanske har denna fått till effekt att skillnaderna mellan socialgrupperna när det gäller inställningen till tobaksrökning håller på att utjämnas?

Man måste reservera sig för att de observerade tendenserna kan återspegla rent lokala skillnader mellan de studerade skolorna. Studien bör upprepas på andra material.

Figur 1. Procentuell fördelning av summerade attitydpoäng för resp tobak, trafik, alkohol

Vårt arbete har också haft en annan aspekt: Studien gjordes som ett grupparbete under huvudkursen i socialmedicin för medicinstudenter.* Ett direkt konkret fältarbete av den typ som studien utgjorde visade sig kunna väcka påtagligt intresse för socialmedicinska frågeställningar hos studenterna.

REFERENSER

Brown, G. W.: *Meaning, Measurement and stress of life events*. Sid 217–243 i Dohrenwend BS & Dohrenwend BP (red.): *Stressful life events: Their nature and effects*. John Wiley and sons, New York, 1974.

Dyer, A. R., Stambler J., Shekelle R. B. och Schoenberger J.: *The relationship of education to blood pressure. Findings on 40 000 employed chicanos*. *Circulation* 54: 987–992. 1976.

Goldblatt, P. B., Moore M. E. and Stunkard A. J.: *Social factors in obesity*. Sid 211–238 in Insel PM och Moos RH (red.): *Health and the social environment*, Heath and Co, Lexington, Mass. 1974.

Hinkle, L. E. jr: *The effect of exposure to culture change, social change and changes in interpersonal relationships on health*. Kapitel 2 i Dohrenwend BS & Dohrenwend BP (red.): *Stressful life events: Their nature and effects*. John Wiley and sons, New York, 1974.

Johansson, S.: *Den vuxna befolkningens hälsotillstånd*. Allmänna förlaget, Stockholm. 1971

Myers, F. K., Lindenthal, J. J. och Pepper, M. P.: *Social class, life events and psychiatric symptoms: A longitudinal study*. Sid. 191–205 i Dohrenwend BS & Dohrenwend BP (red.): *Stressful life events: Their nature and effects*. John Wiley and sons, New York, 1974.

*) A. Björklund, J. Albo, A. Danielsson, U. Lindberg, I. Falk, L. Sjöberg, E. Holmlund, G-B Hessel, E. Löndahl